

ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА. РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

УДК 371.134:37.013.42:378.046.4

Тетяна АБРАМОВИЧ,
методист кабінету-центру практичної психології
і соціальної роботи Рівненського ОПППО

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті зосереджено увагу на окремих особливостях функціонування післядипломної педагогічної освіти як одного з елементів неперервної педагогічної освіти. Окреслено основні протиріччя між вимогами з боку суспільства до процесу навчання соціальних педагогів і наявним станом цього процесу. Наголошено на проблемних аспектах у системі підвищення кваліфікації соціального педагога.

Ключові слова: післядипломна педагогічна освіта, підвищення кваліфікації, основні завдання та протиріччя навчального процесу, особливості навчання соціальних педагогів.

В статтє сосредоточено внимание на отдельных особенностях функционирования послєдипломного педагогического образования как одного из элементов непрерывного педагогического образования. Определены основные противоречия между требованиями со стороны общества к процессу обучения социальных педагогов и существующим положением этого процесса. Отмечены проблемные аспекты в системе повышения квалификации социального педагога.

Ключевые слова: послєдипломное педагогическое образование, повышение квалификации, основные задачи и противоречия учебного процесса, особенности обучения социальных педагогов.

The specific features of the functioning of postgraduate education as an element of continuous pedagogical education are learned in the article. The basic contradictions between the demands of the society about the process of training social workers and the current state of this process are marked. The problematic aspects of the system of social training teacher are emphasized.

Key words: postgraduate teacher education, professional development, main tasks and contradictions of the educational process, the training of social workers.

Постановка проблеми. Післядипломна педагогічна освіта – галузь освіти дорослих, що забезпечує неперервне вдосконалення професійних знань, умінь та навичок педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів освіти шляхом підвищення кваліфікації, перепідготовки спеціалізації та стажування на основі новітніх технологій, досягнень науки і виробництва [1].

Післядипломна педагогічна освіта, як і будь-яке інше соціальне явище, нині перебуває в процесі кардинальних змін, зумовлених об'єктивними суспільно-політичними, соціально-економічними та соціально-культурними потребами держави і суспільства. На розвиток післядипломної педагогічної освіти впливають як зовнішні об'єктивні (політика, економіка, юриспруденція, технологізація суспільства) чинники, так і внутрішні суб'єктивні (мотивація професійної діяльності, рівень кваліфікації, самооцінка) [5].

Метою статті є розгляд особливостей забезпечення професійного розвитку соціального педагога в умовах інноваційних змін системи післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХІ століття радикальні зміни в суспільстві створили вагомє підґрунтя для інноваційних змін у галузі освіти, яка є першочерговою в життєдіяльності та життєтворчості людини. Торкнулися ці стратегічні зміни і галузі післядипломної освіти. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки зазначено: «Освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й іміджу нашої держави, створення умов для кожної особистості» [6].

Післядипломна освіта в Україні є окремим компонентом системи освіти. У Законі України «Про вищу освіту» ст. 60 пункт 1 зазначено:

«Післядипломна освіта – це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду» [2]. У проєкті «Положення про післядипломну освіту у сфері вищої освіти України» зазначено, що «метою післядипломної освіти є задоволення індивідуальних потреб фахівців в особистому та професійному зростанні, підвищенні їх конкурентоспроможності відповідно до суспільних потреб» [7].

Система післядипломної педагогічної освіти розглядається як багатофункціональна, відкрита, самостійна, своєрідна фаза процесу неперервної педагогічної освіти, яка має свої функції, зміст, форми та методи, функціонує завдяки реалізації складних організаційних і змістово-процесуальних зв'язків. Розвиток системи післядипломної педагогічної освіти зумовлюється сучасними і перспективними суспільними потребами у висококваліфікованих педагогах, станом базової педагогічної освіти [4].

Підвищення кваліфікації – це форма навчання в післядипломний період на базі вищої освіти, що дає змогу розширити, поглибити й оновити знання, вміння, навички, сформувані/розвинути ціннісні установки для успішного виконання професійних/посадово-функціональних обов'язків [1].

Тривалість та періодичність навчального процесу обумовлено нормативно-правовими документами, впровадженням різноманітних форм навчання для учасників освітнього процесу в рамках «освіти дорослих упродовж життя» [7] та форм навчання, які б сприяли належному навчально-методичному, організаційному та інформаційному забезпеченню слухачів. Науковці та практики розглядають сферу післядипломної освіти не лише як рушійну силу професійного розвитку педагогів, а й як оптимальне поєднання різноманітних форм і видів фахової підготовки та професійного вдосконалення, що враховує запити слухачів.

Управлінські аспекти підвищення кваліфікації працівників системи освіти досліджують В. Бондар, Л. Ващенко, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, В. Луговий, С. Ніколаєнко, О. Олійник, М. Поташник, Т. Шамова. Концептуальні положення щодо організації роботи з педагогічними кадрами розкривають Ю. Бабанський, Л. Ващенко, І. Жерносек, Н. Клокар, І. Лікарчук, Т. Сорочан, Н. Чепурна, С. Чернишова.

Аналіз тез, висвітлених у працях науковців, дозволяє виявити основні протиріччя між можливостями системи професійної підготовки і потребами соціально-педагогічної практики. Це пов'язано з особливостями становлення інституту соціального педагога й полягає в тому, що у сфері освіти було введено нову спеціальність «Соціальний педагог», проте професійний статус нового спеціаліста та коло його обов'язків першочергово не були окреслені. Як результат – відбувався паралельний розвиток цих двох сфер, не було віднайдено їх точок перетину та взаємодії. Отже, на думку Ю. Галагузової [9], проблема професійної підготовки соціального педагога полягає в тому, що між сукупністю її компонентів (ступені, блоки стандартних дисциплін, тривалість навчання) фактично не існує взаємозв'язку, який би забезпечував цілісність і наступність у розвитку підготовки. Саме відсутність системності загострює протиріччя між сферою професійної діяльності соціальних педагогів та системою професійної підготовки працівників для соціальних служб, між потребою у кваліфікованих фахівцях по

роботі з дітьми «групи ризику» і реальними можливостями системи професійної підготовки кадрів. У зв'язку з цим до системи післядипломної освіти висуваються додаткові вимоги, оскільки передбачається, що вона є гнучкою до змін, мобільною, орієнтованою на запит та індивідуальний підхід до навчання з урахуванням потреб слухачів і дає можливість застосовувати інноваційні досягнення науки, використовувати ефективні методи, технології та засоби навчання. Систематично підвищуючи фаховий рівень, соціальний педагог, з одного боку, забезпечує особисте професійне зростання, а з іншого, – постійне підвищення кваліфікації сприяє розвитку соціально-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу та активному входженню дитини в соціум.

Поряд із позитивними змінами у навчальному процесі закладу ППО виникають і певні протиріччя, зокрема між вимогами з боку суспільства до процесу навчання і станом цього процесу, який потребує постійного вдосконалення; між отриманими слухачем у процесі навчання знаннями та навичками їх використання у практичній діяльності; між лекційним викладом матеріалу та індивідуальними особливостями слухачів щодо його засвоєння тощо [3].

Хоча спеціальність «Соціальна педагогіка» була введена у 1991 році, фахівці цього напрямку пройшли ряд еволюційних етапів формування системи підвищення кваліфікації. На початковому етапі у зв'язку з розмитістю вимог до спеціальності та відсутністю нормативної бази, яка б регулювала статус соціального педагога, курси носили доволі загальний характер, основний акцент спрямовувався на педагогічну складову, а це, у свою чергу, ототожнювало підготовку вчителя і соціального педагога. Слухачам було доволі складно зорієнтуватися у специфіці власної діяльності й у відмінностях між соціальним педагогом та класним керівником чи вихователем. Наступним етапом було поступове впровадження окремих елементів соціальної педагогіки в систему післядипломної педагогічної освіти, що давало можливість слухачеві розширити сферу професійної компетентності. І лише через кілька років, завдяки вирішенню організаційних, кадрових і змістових проблем, заклади ППО забезпечують курсову підготовку соціальних педагогів.

У Рівненському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти разом із практичними психологами проходили курсову підготовку і соціальні педагоги, оскільки вважалося, що вони входять до складу психологічної служби і не потребують викладання спеціальних дисциплін. Лише із червня 2008 року соціальні педагоги були виділені в окрему групу слухачів та змогли підвищувати фаховий рівень за ліцензованою програмою. Щодо системи підвищення кваліфікації соціальних педагогів, то вона була спрямована на підвищення фахової майстерності спеціалістів.

Навчальний план – це основний нормативний документ, за допомогою якого здійснюється організація навчального процесу в інституті. Складений на підставі професійної програми та структурно-логічної схеми підвищення кваліфікації, він визначає перелік та обсяг нормативних і вибіркового навчальних модулів, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять (лекції, практичні, семінарські, індивідуальні заняття, консультації, стажування) та їх обсяг, графік навчального процесу, форми і засоби проведення поточного й підсумкового контролю. Навчальний план розробляється на весь період відповідної професійної програми підвищення кваліфікації. Навчально-тематичний план підвищення кваліфікації

соціальних педагогів при Рівненському ОППО складається із трьох змістових модулів: соціально-гуманітарного, професійного і діагностико-аналітичного.

Проте наявна система післядипломної освіти недостатньо враховує індивідуальний рівень розвитку слухача, а пріоритетним завданням висуває формування необхідного обсягу знань, не враховуючи при цьому професійних інтересів педагога, його творчого потенціалу. Тому значна кількість працівників не є мотивованими та послідовними у розвитку професійної компетентності [8]. Тому завданням післядипломної освіти є діяльність на випередження, прогнозування змін в освітньому середовищі та формування в педагога професійної гнучкості, готовності до фахового та особистісного зростання.

Беззаперечним є і той факт, що післядипломна освіта – динамічна у своєму розвитку, оскільки пов'язана із практикою та спрямована на отримання прогнозованого результату. Слухачі здатні критично оцінювати запропоновані форми та методи роботи, висловлювати власні зауваження і пропозиції, адже вони не лише мають вищу освіту, а й професійний і життєвий досвід. За таких умов виникає необхідність створення прогностичної моделі розвитку професійної компетентності соціального педагога та розроблення індивідуальної траєкторії професійної самоосвітньої діяльності слухача в межах інтегрованих освітніх модулів (фахового спецкурсу, пакета творчих завдань, спрямованих на накопичення професійного досвіду); поступовий перехід від традиційної моделі підвищення кваліфікації до особистісно-компетентнісної, яка базується на готовності соціальних педагогів до застосування набутих навичок та отриманого досвіду у питаннях вирішення конкретних педагогічних ситуацій професійної діяльності; дієве організаційне та науково-методичне забезпечення навчальної діяльності соціального педагога на етапі підвищення кваліфікації в закладі післядипломної педагогічної освіти [8].

Розвиток професійної компетентності соціального педагога ґрунтується на теорії про неперервність професійної освіти, яка базується на поступальному переході від вищої освіти до післядипломної, на відповідності до індивідуальних запитів слухачів курсів, підборі освітніх послуг відповідно до їх потреб. Виникає потреба у диференціації форм підвищення кваліфікації, аби педагоги із високим рівнем мотивації могли підвищувати рівень професійної компетентності з використанням різних форм неперервної освіти (стажування, проведення наукових досліджень, створення індивідуальних проєктів, очно-дистанційна форма роботи). Для соціальних педагогів із низьким рівнем мотивації ефективність використання вищеперерахованих форм роботи є низькою. Необхідною умовою при цьому є додаткове пряме та опосередковане їх стимулювання.

Керуючись компетентнісним підходом, необхідно вводити у навчальний процес технології, зорієнтовані на особистісні потреби слухачів, прогнозування їх професійного розвитку, самостійне здобуття знань та самоактуалізацію. Означені технології мають бути орієнтовані на вдосконалення навчального матеріалу, використання елементів проблемного навчання, введення в програми авторських спецкурсів із застосуванням рольових ігор, використання комп'ютерних технологій.

Варто виокремити ряд проблем у післядипломному навчанні соціальних педагогів, відтермінування вирішення яких може викликати кризу в системі підвищення кваліфікації і внести деструктивні зміни у процес надання допомоги соціальним педагогом

та здійснення ним соціально-педагогічного супроводу навчального процесу. По-перше, це – орієнтація змісту навчання на курсах підвищення кваліфікації на накопичення знань теоретичного змісту, а не на розвиток професійних компетентностей у вигляді вмій та навичок, ціннісних установок; по-друге, низький рівень науково-методичного супроводу навчального процесу; по-третє, низький рівень використання методів навчання, які застосовуються в освіті дорослих та недостатнє впровадження інформаційних технологій; по-четверте, недостатня кількість досліджень практичного характеру, які б сприяли формуванню нової сутності навчання соціальних педагогів [9]. Тому за таких умов потребує оновлення зміст післядипломної освіти соціальних педагогів, впровадження нових організаційно-методичних форм підвищення фахового рівня, активне впровадження сучасних інформаційно-комунікативних технологій та здійснення моніторингових досліджень якості надання освітніх послуг.

Висновки. Отже, в результаті модифікування науково-методичного супроводу курсів підвищення кваліфікації соціальних педагогів необхідно враховувати чинники, які сприяють ефективному формуванню здатності діяти практично, застосовувати в педагогічних ситуаціях індивідуальні техніки, стимулювати до саморозвитку та самоактуалізації, моделювати інноваційні системи підвищення кваліфікації, спрямовані на розвиток мобільності, прогностичності, готовності працювати з дітьми різних соціальних категорій. Застосовуючи інноваційні підходи у післядипломній педагогічній освіті та спеціальні методи проєктування професійного розвитку соціальних педагогів, можна досягнути значних результатів педагогічної праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 682 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page4>.
3. Клокар Н. І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти регіону на засадах диференційованого підходу : монографія / Н. І. Клокар. – К. : 2010. – 528 с.
4. Кондратова Л. Технології навчання в системі відкритої післядипломної освіти / Л. Кондратова // Післядипломна освіта в Україні. – 2016. – № 1. – С. 50–53.
5. Мельник В. Аналіз об'єктивних процесів у системі післядипломної освіти педагогічних кадрів у контексті міжнародної інтеграції / В. Мельник // Післядипломна освіта в Україні. – 2012. – № 2. – С. 26–30.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455>.
7. Проєкт Положення про післядипломну освіту у сфері вищої освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1421144886/1428566485/>.
8. Професійний розвиток педагогічних працівників: практична андрагогіка : наук.-метод. посіб. / за заг. ред. В. І. Пуцова, Л. Я. Набоки. – К., 2007. – С. 206–207.
9. Соціальна педагогіка: основи соціально-психологічної діяльності : наук.-метод. посіб. / М. А. Галагузова, Ю. М. Галагузова, Г. Н. Штинова та ін. – М. : Гуманітарний видавничий центр «ВЛАДОС», 2001. – 416 с.

Дата надходження до редакції: 05.04.2017 р.